Myšlenkové mapy ke sledování pokroku žáků na 2. stupni

Postup formativního hodnocení

I. Identifikační údaje:

Autor materiálu: Ing. Pavla Nawratová

Název školy, na níž autor působí: ZŠ Zdice

II. Kontext:

Cílová skupina: 1. a 2. stupeň základní školy, střední škola

Předmět, v němž byla technika realizována: dějepis

Další relevantní informace: Myšlenkové mapy je možné využít napříč předměty i ročníky.

III. Realizace a hodnocení postupu formativního hodnocení:

Popis využití vybraného postupu formativního hodnocení (jeho modifikace)

Myšlenkové mapy využívám na začátku i na konci hodin jako nástroj pro zopakování učiva. Nově jsem je letos využila jako nástroj pro sbírání a třídění znalostí v bloku několika dějepisných hodin a k závěrečnému shrnutí při prezentaci dětí (viz přílohy 6, 7, 8, 9).

Díky barevnému rozlišení lístečků žáci zřetelně vidí, jak se vědomostně posunuli ve svých vědomostech od první hodiny, a myšlenková mapa jim pak může posloužit k celkovému shrnutí a prezentaci znalostí z hodin. Žáci také rozvíjeli vzájemnou spolupráci.

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

Postup zavádění a realizace postupu formativního hodnocení

Myšlenkové mapy jsem doposud využívala spíše okrajově, např. na začátku hodiny pro rychlý snos informací o daném tématu nebo na konci hodiny pro shrnutí informací, které se žáci v průběhu hodiny dozvěděli. Hodiny s myšlenkovou mapou jako ústřední technikou jsem zavedla záměrně až po zkušenosti v době distančního vzdělávání v průběhu koronavirového onemocnění. Tehdy jsem žákům zadala jako jeden z domácích úkolů myšlenkové mapy o libovolné středověké osobnosti. Zjistila jsem, že mnozí z nich neumějí správně kategorizovat informace. Mnohdy místo kategorií a jejich rozvíjení náhodně vepisovali informace, které s kategorií nesouvisely, popř. souvislosti nebyli schopni vysvětlit. Snažila jsem se získat více informací o tom, jak žáky lépe motivovat ke správné tvorbě kategorií a k následnému třídění informací.

Na internetu jsem našla video, viz příloha 1 od minuty 8:45, ve kterém je celá technika velmi kvalitně popsaná, a rozhodla jsem se ji podobně začlenit do hodiny.

Smysl spočívá v tom, že místo toho, aby děti informace vepisovaly ihned přímo do sešitu či na flip, napíší si je nejprve na lístečky. Lístečky jsou barevně odlišeny.

V mém případě žáci vepisovali **kategorie** na lístečky bílé barvy, informace, které už o tématu **věděli nebo si mysleli, že vědí**, psali na lístečky žluté barvy a **nově získané informace** psali na konci hodiny po prostudování materiálů na lístečky zelené barvy. Psaní na lístečky jim umožnilo s lístečky dodatečně hýbat a přesunovat je mezi jednotlivými kategoriemi či je různě doplňovat. Pokud by od začátku psali rovnou na flip, museli by škrtat či přepisovat. Barevné rozlišení informací, které znali před výukou a po ní, jim umožnilo zjistit, kolik nových informací v hodinách získali – video viz příloha 2.

V závěru celé aktivity žáci dále s pomocí své mapy vysvětlili, jak jsou kategorie propojené a jak souvisejí s ústředním tématem myšlenkové mapy – Zámořské objevy (video v příloze 2).

Reflexe učitele

Původně jsem si myslela, že mapy zvládneme vytvořit v průběhu jedné až dvou hodin. Nakonec se ale tvorba včetně reflexe rozprostřela do tříhodinového bloku. Velmi nás limitovala časová dotace 45 min. na vyučovací hodinu. Letos nemohu z provozních důvodů uskutečňovat výuku ve dvouhodinových blocích, což je velká škoda. Opakovaně se přesvědčuji, že žáci potřebují minimálně dvě vyučovací hodiny pro to, aby mohli téma pořádně prozkoumat a propojovat informace bez větší časové prodlevy.

V první hodině nám trvalo velmi dlouho, než jsme se ponořili do tvorby kategorií a jejich větvení. Když už byli žáci plně zaujati prací, zazvonilo, a přes to, že někteří byli zaujati prací natolik, že pracovali i během přestávky, měla jsem pocit, že byl proces tvorby velmi narušen. Stejnou zkušenost jsem měla i v ostatních dvou třídách, které paralelně učím.

Na tomto základě jsem se rozhodla, že dám tvorbě myšlenkové mapy tolik času, kolik bude potřeba. Viděla jsem, že žáci pracují se zaujetím a že kategorizace probíhá tak, jak má, proto jsem se rozhodla věnovat práci se žlutými lístečky ještě cca 10 minut na začátku další hodiny. Byla jsem velmi potěšena, že přes to, že jsem do třídy přišla o přestávce se značným předstihem, byli už žáci nachystáni ve skupinkách a v okamžiku, kdy měli možnost, vzali si ode mě své mapy a začali na nich už o přestávce pracovat, i když jsem je upozornila, že ještě nemusí. V druhé hodině jsme stihli dokončit doplnění informací, které žáci o tématu už věděli (žluté lístečky), získali jsme nové informace zejména o Kryštofu Kolumbovi a důsledcích zámořských plaveb. Zde jsme čerpali z krátkého videodokumentu (viz příloha 6; text viz příloha 7) a dále jsme rozvětvili mapu o nové informace na zelených lístečcích. V této fázi už šla žákům práce rychle, protože už si osvojili postup práce.

V poslední hodině žáci mapy dokončili (viz přílohy 3a, b, c). Provedli poslední úpravy, nalepili lístečky na flip a práci prezentovali před ostatními skupinami (viz přílohy 6, 7, 8, 9). V těchto videích je možné srovnat jednotlivé prezentace. U prezentací z příloh 6, 7, 8 je patrné, že každá skupina prezentuje stejné téma jiným způsobem, ale zároveň prezentace obsahují důležité informace a propojují výukové hodiny o hedvábné stezce, Turcích a zámořských objevech v jeden celek. Toto je patrné i v přílohách 3a, b, c, kdy každá z map je v něčem jiná a originální,

některé kategorie jsou totožné, např. kategorie Turci a zboží jsou obě uvedeny v mapě 3b, pouze kategorie zboží je uvedena v mapě 3a a pouze kategorie Turci je uvedena v mapě 3c. Přesto všechny mapy plní svůj účel, kategorizace je provedena podle toho, jaké znalosti si žáci vybavili a co pro ně bylo důležité. Je také možné vidět, kam se žáci se znalostmi posunuli – viz barevné lístečky na myšlenkové mapě.

Žákům jsem každou hodinu zdůrazňovala, že je potřeba propojit jednotlivá témata a se je k tomu také vést. Tento cíl se nepodařilo naplnit všem skupinám, stalo se totiž, že některé skupiny se při tvorbě zaměřily pouze na určitou část, většinou na tu, kterou jsme probírali naposledy, tedy např. na Kryštofa Kolumba, a znalosti k propojení souvislostí nepoužili. Soustředili se pouze na objevení Ameriky, hedvábnou stezku sice zmínili, stejně tak Turky, ale nešli více do hloubky a nepoučili se z předchozích prezentací, kdy jsme si říkali, že objevení Ameriky bylo až vyústěním určitého sledu historických událostí, takže by nebylo vhodné uvádět ho hned na začátku. I toto jsme využili a okomentovali v reflexi prezentace (viz video z přílohy 9).

V dalším období jsem chtěla zařadit myšlenkové mapy do výuky častěji, abychom zužitkovali zkušenosti nasbírané v tomto bloku hodin, bohužel mi to mimořádná opatření v souvislosti s covid-19 prozatím neumožnila. Ráda bych zkusila s žáky vytvořit také mapy online, ale prozatím jsem si nevybrala žádný z dostupných programů. Pravděpodobně využiji něco z následující nabídky: http://www.havrlikova.cz/myslenkove-mapy/.

Reflexe žáků

V této chvíli se domnívám, že žáci nedokážou docenit význam této aktivity. Při dotazování, jak se jim pracovalo, zmiňovali především to, že se jim aktivita líbila, bavila je a že by rádi tyto aktivity realizovali i v dalších hodinách. Ale zdálo se mi, že to spíše brali jako kreativní záležitost, než že by dokázali ocenit dovednosti, které si touto prací osvojují.

Doporučení při využití v praxi:

Mylně jsem se domnívala, že žákům nedělá problémy kategorizovat informace tímto způsobem a že využití myšlenkových map ve výuce je spíše okrajová a doplňková záležitost. Zkušenost z karantény mě však utvrdila v tom, že právě vhodné třídění a ujasňování informací je pro žáky v procesu učení klíčové a myšlenková mapa pro to může být výborným nástrojem.

Díky barevnému rozlišení může myšlenková mapa žáky vést k uvědomění si toho, jakého pokroku v učení dosáhli v určitém časovém úseku, a může poskytnout srovnání úrovně znalostí např. na začátku hodiny v porovnání s jejím koncem, popř. srovnání v delším časovém období tak, jak jsem vysvětlila výše.

Při zavádění myšlenkové mapy je důležité si uvědomit, že se jedná o poměrně složitou techniku, a je potřeba přizpůsobit čas, který je pro její tvorbu zapotřebí. Dále je nutné opakovaně se ujišťovat, že žáci chápou pojem „kategorie“ a rozumějí tomu, jak kategorie větvit. Zdůrazňovat, že vše v myšlenkové mapě by mělo souviset s ústředním tématem a mělo by ho blíže vysvětlovat, aby žáci neměli tendenci od ústředního tématu odbíhat a aby se ústředním tématem potom nestalo něco úplně jiného. Na to je potřeba upozorňovat v průběhu celé tvorby a neustále to kontrolovat.

IV. Přílohy, které dokumentují daný postup formativního hodnocení

Příloha 1: https://www.ceskatelevize.cz/porady/10267570807-skola-snu/210572230820005-myslenkove-mapy/ – část o myšlenkových mapách začíná v minutě 8:45.

Příloha 2: Tvorba myšlenkové mapy (video)

Příloha 3a–c: Hotová myšlenková mapa

Příloha 4: Kryštof Kolumbus a důsledky zámořských objevů – text

Příloha 5: Kryštof Kolumbus – video (https://www.televizeseznam.cz/video/slavnedny/den-kdy-kolumbus-objevil-ameriku-12-rijen-150682)

Příloha 6: Prezentace vědomostí žáků na základě myšlenkové mapy (video)

Příloha 7: Prezentace vědomostí žáků na základě myšlenkové mapy (video)

Příloha 8: Prezentace vědomostí žáků na základě myšlenkové mapy (video)

Příloha 9: Prezentace vědomostí žáků na základě myšlenkové mapy (video)

V celém materiálu (včetně příloh) jsou použity fotografie, pracovní listy, obrázky, grafy atd. autora (pokud není uvedeno jinak). Fotografie jsou zároveň v souladu s GDPR.